

श्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः
श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः
श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनुमत्समेत श्रीरामचन्द्र परब्रह्मणे नमः

श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये सुन्दरकाण्डे

॥ प्रथमः सर्गः ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

श्री रङ्गरामानुज महादेशिकन्

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

श्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः
श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

॥ प्रथमः सर्गः ॥

हनुमता समुद्रस्य लङ्घनं मैनाकेन तस्य सत्कारस्ततः सुरसायाः पराजयः
सिंहिकाया वधं कृत्वा तस्य दक्षिणतटे गमनं तत्र तेन लङ्काशोभाया
निरीक्षणम्

ततो रावणनीतायाः सीतायाः शत्रुकर्षणः।
इयेष पदमन्वेष्टुं चारणाचरिते पथि ॥ 5.1.1 ॥

दुष्करं निष्प्रतिद्वन्द्वं चिकीर्षन् कर्म वानरः।
समुद्रग्रशिरोग्रीवो गवां पतिरिवाबभौ ॥ 5.1.2 ॥

अथ वैदूर्यवर्णेषु शाद्वलेषु महाबलः।
धीरः सलिलकल्पेषु विचचार यथासुखम् ॥ 5.1.3 ॥

द्विजान् वित्तासयन् धीमानुरसा पादपान् हरन्।
मृगांश्च सुबहून् निघ्नन् प्रवृद्ध इव केसरी ॥ 5.1.4 ॥

नीललोहितमाञ्जिष्ठपद्मवर्णैः सितासितैः।
स्वभावसिद्धैर्विमलैर्धातुभिः समलङ्कृतम् ॥ 5.1.5 ॥

कामरूपिभिराविष्टमभीक्षणं सपरिच्छदैः।
यक्षकिन्नरगन्धर्वैर्देवकल्पैः सपन्नगैः ॥ 5.1.6 ॥

स तस्य गिरिवर्यस्य तले नागवरायुते।
तिष्ठन् कपिवरस्तत्र हृदे नाग इवाबभौ ॥ 5.1.7 ॥

स सूर्याय महेन्द्राय पवनाय स्वयम्भुवे।
भूतेभ्यश्चाञ्जलिं कृत्वा चकार गमने मतिम् ॥ 5.1.8 ॥

अञ्जलिं प्राङ्मुखं कुर्वन् पवनायात्मयोनये।
ततो हि ववृधे गन्तुं दक्षिणो दक्षिणां दिशम् ॥ 5.1.9 ॥

प्लवगप्रवरैर्दृष्टः प्लवने कृतनिश्चयः।
ववृधे रामवृद्धयर्थं समुद्र इव पर्वसु ॥ 5.1.10 ॥

निष्प्रमाणशरीरः सन् लिलङ्घयिषुरर्णवम्।
बाहुभ्यां पीडयामास चरणाभ्यां च पर्वतम् ॥ 5.1.11 ॥

स चचालाचलश्चाशु मुहूर्तं कपिपीडितः।
तरूणां पुष्पिताग्राणां सर्वं पुष्पमशातयत् ॥ 5.1.12 ॥

तेन पादपमुक्तेन पुष्पौघेण सुगन्धिना।
सर्वतः संवृतः शैलो बभौ पुष्पमयो यथा ॥ 5.1.13 ॥

तेन चोत्तमवीर्येण पीड्यमानः स पर्वतः।
सलिलं सम्प्रसुप्साव मदमत्त इव द्विपः ॥ 5.1.14 ॥

पीड्यमानस्तु बलिना महेन्द्रस्तेन पर्वतः।
रीतीर्निर्वर्तयामास काञ्चनाञ्जनराजतीः ॥ 5.1.15 ॥

मुमोच च शिलाः शैलो विशालाः समनःशिलाः।
मध्यमेनार्चिषा जुष्टो धूमराजीरिवानलः ॥ 5.1.16 ॥

हरिणा पीड्यमानेन पीड्यमानानि सर्वतः।
गुहाविष्टानि सत्त्वानि विनेदुर्विकृतैः स्वरैः ॥ 5.1.17 ॥

स महान् सत्त्वसन्नादः शैलपीडानिमित्तजः।

पृथिवीं पूरयामास दिशश्चोपवनानि च ॥ 5.1.18 ॥

शिरोभिः पृथुभिर्नागा व्यक्तस्वस्तिकलक्षणैः।
वमन्तः पावकं घोरं ददंशुर्दशनैः शिलाः ॥ 5.1.19 ॥

तास्तदा सविषैर्दष्टाः कुपितैस्तैर्महाशिलाः।
जज्वलुः पावकोद्दीप्ता बिभिदुश्च सहस्रधा ॥ 5.1.20 ॥

यानि त्वौषधजालानि तस्मिञ्जातानि पर्वते।
विषघ्नान्यपि नागानां न शेकुः शमितुं विषम् ॥ 5.1.21 ॥

भिद्यतेऽयं गिरिभूतैरिति मत्वा तपस्विनः।
तस्ता विद्याधरास्तस्मादुत्पेतुः स्त्रीगणैः सह ॥ 5.1.22 ॥

पानभूमिगतं हित्वा हैममासवभाजनम्।
पात्राणि च महार्हाणि करकांश्च हिरण्मयान् ॥ 5.1.23 ॥

लेह्यानुच्चावचान् भक्ष्यान् मांसानि विविधानि च।
आर्षभाणि च चर्माणि खड्गांश्च कनकत्सरून् ॥ 5.1.24 ॥

कृतकण्ठगुणाः क्षीबा रक्तमाल्यानुलेपनाः।
रक्ताक्षाः पुष्कराक्षाश्च गगनं प्रतिपेदिरे ॥ 5.1.25 ॥

हारनूपुरकेयूरपारिहार्यधराः स्त्रियः।
विस्मिताः सस्मितास्तस्थुराकाशे रमणैः सह ॥ 5.1.26 ॥

दर्शयन्तो महाविद्यां विद्याधरमहर्षयः।
सहितास्तस्थुराकाशे वीक्षाञ्चक्रुश्च पर्वतम् ॥ 5.1.27 ॥

शुश्रुवुश्च तदा शब्दमृषीणां भावितात्मनाम्।
चारणानां च सिद्धानां स्थितानां विमलेऽम्बरे ॥ 5.1.28 ॥

एष पर्वतसङ्काशो हनुमान् मारुतात्मजः।
तितीर्षति महावेगः समुद्रं वरुणालयम् ॥ 5.1.29 ॥

रामार्थं वानरार्थं च चिकीर्षन् कर्म दुष्करम्।
समुद्रस्य परं पारं दुष्प्रापं प्राप्तुमिच्छति ॥ 5.1.30 ॥

इति विद्याधरा वाचः श्रुत्वा तेषां तपस्विनाम्।
तमप्रमेयं ददृशुः पर्वते वानरर्षभम् ॥ 5.1.31 ॥

दुधुवे च स रोमाणि चकम्पे चानलोपमः।
ननाद च महानादं सुमहानिव तोयदः ॥ 5.1.32 ॥

आनुपूर्व्या च वृत्तं तल्लाङ्गूलं रोमभिश्चितम्।
उत्पतिष्यन् विचिक्षेप पक्षिराज इवोरगम् ॥ 5.1.33 ॥

तस्य लाङ्गूलमाविद्धमतिवेगस्य पृष्ठतः।
ददृशे गरुडेनैव हियमाणो महोरगः ॥ 5.1.34 ॥

बाहू संस्तम्भयामास महापरिघसंनिभौ।
आससाद कपिः कट्यां चरणौ सञ्चुकोच च ॥ 5.1.35 ॥

संहृत्य च भुजौ श्रीमांस्तथैव च शिरोधराम्।
तेजः सत्त्वं तथा वीर्यमाविवेश स वीर्यवान् ॥ 5.1.36 ॥

मार्गमालोकयन् दूरादूर्ध्वप्रणिहितेक्षणः।
रुरोध हृदये प्राणानाकाशमवलोकयन् ॥ 5.1.37 ॥

पद्भ्यां दृढमवस्थानं कृत्वा स कपिकुञ्जरः।
निकुच्य कर्णौ हनुमानुत्पतिष्यन् महाबलः ॥ 5.1.38 ॥

वानरान् वानरश्रेष्ठ इदं वचनमब्रवीत्।

यथा राघवनिर्मुक्तः शरः श्वसनविक्रमः ॥ 5.1.39 ॥

गच्छेत् तद्वत् गमिष्यामि लङ्कां रावणपालिताम्।
नहि द्रक्ष्यामि यदि तां लङ्कायां जनकात्मजाम् ॥ 5.1.40 ॥

अनेनैव हि वेगेन गमिष्यामि सुरालयम्।
यदि वा त्रिदिवे सीतां न द्रक्ष्यामि कृतश्रमः ॥ 5.1.41 ॥

बद्ध्वा राक्षसराजानमानयिष्यामि रावणम्।
सर्वथा कृतकार्योऽहमेष्यामि सह सीतया ॥ 5.1.42 ॥

आनयिष्यामि वा लङ्कां समुत्पाद्य सरावणाम्।
एवमुक्त्वा तु हनुमान् वानरो वानरोत्तमः ॥ 5.1.43 ॥

उत्पताताथ वेगेन वेगवानविचारयन्।
सुपर्णमिव चात्मानं मेने स कपिकुञ्जरः ॥ 5.1.44 ॥

समुत्पतति वेगात् तु वेगात् ते नगरोहिणः।
संहृत्य विटपान् सर्वान् समुत्पेतुः समन्ततः ॥ 5.1.45 ॥

स मत्तकोयष्टिभकान् पादपान् पुष्पशालिनः।
उद्वहन्नुरुवेगेन जगाम विमलेऽम्बरे ॥ 5.1.46 ॥

ऊरुवेगोत्थिता वृक्षा मुहूर्तं कपिमन्वयुः।
प्रस्थितं दीर्घमध्वानं स्वबन्धुमिव बान्धवाः ॥ 5.1.47 ॥

तमूरुवेगोन्मथिताः सालाश्चान्ये नगोत्तमाः।
अनुजग्मुर्हनूमन्तं सैन्या इव महीपतिम् ॥ 5.1.48 ॥

सुपुष्पिताग्रैर्बहुभिः पादपैरन्वितः कपिः।
हनूमान् पर्वताकारो बभूवाद्वुतदर्शनः ॥ 5.1.49 ॥

सारवन्तोऽथ ये वृक्षा न्यमज्जन् लवणाम्भसि।
भयादिव महेन्द्रस्य पर्वता वरुणालये ॥ 5.1.50 ॥

स नानाकुसुमैः कीर्णः कपिः साङ्कुरकोरकैः।
शुशुभे मेघसङ्काशः खद्योतैरिव पर्वतः ॥ 5.1.51 ॥

विमुक्तास्तस्य वेगेन मुक्त्वा पुष्पाणि ते द्रुमाः।
व्यवशीर्यन्त सलिले निवृत्ताः सुहृदो यथा ॥ 5.1.52 ॥

लघुत्वेनोपपन्नं तद् विचित्रं सागरेऽपतत्।
द्रुमाणां विविधं पुष्पं कपिवायुसमीरितम्।
ताराचितमिवाकाशं प्रबभौ स महार्णवः ॥ 5.1.53 ॥

पुष्पौघेण सुगन्धेन नानावर्णेन वानरः।
बभौ मेघ इवोद्यन् वै विद्युद्गणविभूषितः ॥ 5.1.54 ॥

तस्य वेगसमुद्भूतैः पुष्पैस्तोयमदृश्यत।
ताराभिरिव रामाभिरुदिताभिरिवाम्बरम् ॥ 5.1.55 ॥

तस्याम्बरगतौ बाहू ददृशाते प्रसारितौ।
पर्वताग्राद् विनिष्क्रान्तौ पञ्चास्याविव पन्नगौ ॥ 5.1.56 ॥

पिबन्निव बभौ चापि सोर्मिजालं महार्णवम्।
पिपासुरिव चाकाशं ददृशे स महाकपिः ॥ 5.1.57 ॥

तस्य विद्युत्प्रभाकारे वायुमार्गानुसारिणः।
नयने विप्रकाशेते पर्वतस्थाविवानलौ ॥ 5.1.58 ॥

पिङ्गे पिङ्गाक्षमुख्यस्य बृहती परिमण्डले।
चक्षुषी सम्प्रकाशेते चन्द्रसूर्याविव स्थितौ ॥ 5.1.59 ॥

मुखं नासिकया तस्य ताम्रया ताम्रमाबभौ।
सन्ध्यया समभिस्पृष्टं यथा स्यात् सूर्यमण्डलम् ॥ 5.1.60 ॥

लाङ्गूलं च समाविद्धं प्लवमानस्य शोभते।
अम्बरे वायुपुत्रस्य शक्रध्वज इवोच्छ्रितम् ॥ 5.1.61 ॥

लाङ्गूलचक्रो हनुमान् शुक्लदंष्ट्रोऽनिलात्मजः।
व्यरोचत महाप्राज्ञः परिवेषीव भास्करः ॥ 5.1.62 ॥

स्फिग्देशेनातिताम्रेण रराज स महाकपिः।
महता दारितेनेव गिरिगैरिकधातुना ॥ 5.1.63 ॥

तस्य वानरसिंहस्य प्लवमानस्य सागरम्।
कक्षान्तरगतो वायुर्जीमूत इव गर्जति ॥ 5.1.64 ॥

खे यथा निपतत्युल्का उत्तरान्ताद् विनिःसृता।
दृश्यते सानुबन्धा च तथा स कपिकुञ्जरः ॥ 5.1.65 ॥

पतत्पतङ्गसङ्काशो व्यायतः शुशुभे कपिः।
प्रवृद्ध इव मातङ्गः कक्ष्यया बध्यमानया ॥ 5.1.66 ॥

उपरिष्ठाच्छरीरेण च्छायया चावगाढया।
सागरे मारुताविष्टा नौरिवासीत् तदा कपिः ॥ 5.1.67 ॥

यं यं देशं समुद्रस्य जगाम स महाकपिः।
स तु तस्याङ्गवेगेन सोन्माद इव लक्ष्यते ॥ 5.1.68 ॥

सागरस्योर्मिजालानामुरसा शैलवर्षणाम्।
अभिघ्नंस्तु महावेगः पुप्लुवे स महाकपिः ॥ 5.1.69 ॥

कपिवातश्च बलवान् मेघवातश्च निर्गतः।

सागरं भीमनिर्हादं कम्पयामासतुर्भृशम् ॥ 5.1.70 ॥

विकर्षन्नूर्मिजालानि बृहन्ति लवणाम्भसि।
पुप्लुवे कपिशार्दूलो विकिरन्निव रोदसी ॥ 5.1.71 ॥

मेरुमन्दरसङ्काशानुद्गतान् सुमहार्णवे।
अत्यक्रामन्महावेगस्तरङ्गान् गणयन्निव ॥ 5.1.72 ॥

तस्य वेगसमुद्घुष्टं जलं सजलदं तदा।
अम्बरस्थं विबभ्राजे शरदभ्रमिवाततम् ॥ 5.1.73 ॥

तिमिनक्रझषाः कूर्मा दृश्यन्ते विवृतास्तदा।
वस्त्रापकर्षणेनेव शरीराणि शरीरिणाम् ॥ 5.1.74 ॥

क्रममाणं समीक्ष्याथ भुजगाः सागरङ्गमाः।
व्योम्नि तं कपिशार्दूलं सुपर्णमिव मेनिरे ॥ 5.1.75 ॥

दशयोजनविस्तीर्णा त्रिंशद्योजनमायता।
छाया वानरसिंहस्य जवे चारुतराभवत् ॥ 5.1.76 ॥

श्वेताभ्रघनराजीव वायुपुत्रानुगामिनी।
तस्य सा शुशुभे छाया पतिता लवणाम्भसि ॥ 5.1.77 ॥

शुशुभे स महातेजा महाकायो महाकपिः।
वायुमार्गे निरालम्बे पक्षवानिव पर्वतः ॥ 5.1.78 ॥

येनासौ याति बलवान् वेगेन कपिकुञ्जरः।
तेन मार्गेण सहसा द्रोणीकृत इवार्णवः ॥ 5.1.79 ॥

आपाते पक्षिसङ्घानां पक्षिराज इव व्रजन्।
हनुमान् मेघजालानि प्रकर्षन् मारुतो यथा ॥ 5.1.80 ॥

पाण्डुरारुणवर्णानि नीलमञ्जिष्ठकानि च।
कपिनाऽऽकृष्यमाणानि महाभ्राणि चकाशिरे ॥ 5.1.81 ॥

प्रविशन्नभ्रजालानि निष्पतंश्च पुनः पुनः।
प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च चन्द्रमा इव दृश्यते ॥ 5.1.82 ॥

प्लवमानं तु तं दृष्ट्वा प्लवगं त्वरितं तदा।
ववृषुस्तत्र पुष्पाणि देवगन्धर्वचारणाः ॥ 5.1.83 ॥

तताप नहि तं सूर्यः प्लवन्तं वानरेश्वरम्।
सिषेवे च तदा वायू रामकार्यार्थसिद्धये ॥ 5.1.84 ॥

ऋषयस्तुष्टुवुश्चैनं प्लवमानं विहायसा।
जगुश्च देवगन्धर्वाः प्रशंसन्तो वनौकसम् ॥ 5.1.85 ॥

नागाश्च तुष्टुवुर्यक्षा रक्षांसि विविधानि च।
प्रेक्ष्य सर्वे कपिवरं सहसा विगतक्लमम् ॥ 5.1.86 ॥

तस्मिन् प्लवगशार्दूले प्लवमाने हनूमति।
इक्ष्वाकुकुलमानार्थी चिन्तयामास सागरः ॥ 5.1.87 ॥

साहाय्यं वानरेन्द्रस्य यदि नाहं हनूमतः।
करिष्यामि भविष्यामि सर्ववाच्यो विवक्षताम् ॥ 5.1.88 ॥

अहमिक्ष्वाकुनाथेन सगरेण विवर्धितः।
इक्ष्वाकुसचिवश्चायं तन्नार्हत्यवसादितुम् ॥ 5.1.89 ॥

तथा मया विधातव्यं विश्रमेत यथा कपिः।
शेषं च मयि विश्रान्तः सुखी सोऽतितरिष्यति ॥ 5.1.90 ॥

इति कृत्वा मतिं साध्वीं समुद्रश्छन्नमम्भसि।

हिरण्यनाभं मैनाकमुवाच गिरिसत्तमम् ॥ 5.1.91 ॥

त्वमिहासुरसङ्घानां देवराज्ञा महात्मना।
पातालनिलयानां हि परिघः संनिवेशितः ॥ 5.1.92 ॥

त्वमेषां ज्ञातवीर्याणां पुनरेवोत्पतिष्यताम्।
पातालस्याप्रमेयस्य द्वारमावृत्य तिष्ठसि ॥ 5.1.93 ॥

तिर्यगूर्ध्वमधश्चैव शक्तिस्ते शैल वर्धितुम्।
तस्मात् सञ्चोदयामि त्वामुत्तिष्ठ गिरिसत्तम ॥ 5.1.94 ॥

स एष कपिशार्दूलस्त्वामुपर्येति वीर्यवान्।
हनूमान् रामकार्यार्थी भीमकर्मा खमाप्लुतः ॥ 5.1.95 ॥

अस्य साह्यं मया कार्यमिक्ष्वाकुकुलवर्तिनः।
मम इक्ष्वाकवः पूज्याः परं पूज्यतमास्तव ॥ 5.1.96 ॥

कुरु साचिव्यमस्माकं न नः कार्यमतिक्रमेत्।
कर्तव्यमकृतं कार्यं सतां मन्दुमुदीरयेत् ॥ 5.1.97 ॥

सलिलादूर्ध्वमुत्तिष्ठ तिष्ठत्वेष कपिस्त्वयि।
अस्माकमतिथिश्चैव पूज्यश्च प्लवतां वरः ॥ 5.1.98 ॥

चामीकरमहानाभ देवगन्धर्वसेवित।
हनूमांस्त्वयि विश्रान्तस्ततः शेषं गमिष्यति ॥ 5.1.99 ॥

काकुत्स्थस्यानृशंस्यं च मैथिल्याश्च विवासनम्।
श्रमं च प्लवगेन्द्रस्य समीक्ष्योत्थातुमर्हसि ॥ 5.1.100 ॥

हिरण्यगर्भो मैनाको निशम्य लवणाभसः।
उत्पपात जलात् तूर्णं महाद्रुमलतावृतः ॥ 5.1.101 ॥

स सागरजलं भित्त्वा बभूवात्युच्छ्रितस्तदा।
यथा जलधरं भित्त्वा दीप्तरश्मिर्दिवाकरः ॥ 5.1.102 ॥

स महात्मा मुहूर्तेन पर्वतः सलिलावृतः।
दर्शयामास शृङ्गाणि सागरेण नियोजितः ॥ 5.1.103 ॥

शातकुम्भमयैः शृङ्गैः सकिन्नरमहोरगैः।
आदित्योदयसङ्काशैरुल्लिखद्विरिवाम्बरम् ॥ 5.1.104 ॥

तस्य जाम्बूनदैः शृङ्गैः पर्वतस्य समुत्थितैः।
आकाशं शस्त्रसङ्काशमभवत् काञ्चनप्रभम् ॥ 5.1.105 ॥

जातरूपमयैः शृङ्गैर्भ्राजमानैर्महाप्रभैः।
आदित्यशतसङ्काशः सोऽभवत् गिरिसत्तमः ॥ 5.1.106 ॥

समुत्थितमसङ्गेन हनूमानग्रतः स्थितम्।
मध्ये लवणतोयस्य विघ्नोऽयमिति निश्चितः ॥ 5.1.107 ॥

स तमुच्छ्रितमत्यर्थं महावेगो महाकपिः।
उरसा पातयामास जीमूतमिव मारुतः ॥ 5.1.108 ॥

स तदासादितस्तेन कपिना पर्वतोत्तमः।
बुद्ध्वा तस्य हरेर्वेगं जहर्ष च ननाद च ॥ 5.1.109 ॥

तमाकाशगतं वीरमाकाशे समुपस्थितः।
प्रीतो हृष्टमना वाक्यमब्रवीत् पर्वतः कपिम् ॥ 5.1.110 ॥

मानुषं धारयन् रूपमात्मनः शिखरे स्थितः।
दुष्करं कृतवान् कर्म त्वमिदं वानरोत्तम ॥ 5.1.111 ॥

निपत्य मम शृङ्गेषु सुखं विश्रम्य गम्यताम्।

राघवस्य कुले जातैरुदधिः परिवर्धितः ॥ 5.1.112 ॥

स त्वां रामहिते युक्तं प्रत्यर्चयति सागरः।
कृते च प्रतिकर्तव्यमेष धर्मः सनातनः ॥ 5.1.113 ॥

सोऽयं तत्प्रतिकारार्थी त्वत्तः सम्मानमर्हति।
त्वन्निमित्तमनेनाहं बहुमानात् प्रचोदितः ॥ 5.1.114 ॥

योजनानां शतं चापि कपिरेष खमाप्लुतः।
तव सानुषु विश्रान्तः शेषं प्रक्रमतामिति ॥ 5.1.115 ॥

तिष्ठ त्वं हरिशार्दूल मयि विश्रम्य गम्यताम्।
तदिदं गन्धवत् स्वादु कन्दमूलफलं बहु ॥ 5.1.116 ॥

तदास्वाद्य हरिश्रेष्ठ विश्रान्तोऽथ गमिष्यसि।
अस्माकमपि सम्बन्धः कपिमुख्य त्वयास्ति वै।
प्रख्यातस्त्रिषु लोकेषु महागुणपरिग्रहः ॥ 5.1.117 ॥

वेगवन्तः प्लवन्तो ये प्लवगा मारुतात्मज।
तेषां मुख्यतमं मन्ये त्वामहं कपिकुञ्जर ॥ 5.1.118 ॥

अतिथिः किल पूजार्हः प्राकृतोऽपि विजानता।
धर्मं जिज्ञासमानेन किं पुनर्यादृशो भवान् ॥ 5.1.119 ॥

त्वं हि देववरिष्ठस्य मारुतस्य महात्मनः।
पुत्रस्तस्यैव वेगेन सदृशः कपिकुञ्जर ॥ 5.1.120 ॥

पूजिते त्वयि धर्मज्ञे पूजां प्राप्नोति मारुतः।
तस्मात् त्वं पूजनीयो मे शृणु चाप्यत्र कारणम् ॥ 5.1.121 ॥

पूर्वं कृतयुगे तात पर्वताः पक्षिणोऽभवन्।

तेऽपि जग्मुर्दिशः सर्वा गरुडा इव वेगिनः ॥ 5.1.122 ॥

ततस्तेषु प्रयातेषु देवसङ्घाः सहर्षिभिः।
भूतानि च भयं जग्मुस्तेषां पतनशङ्कया ॥ 5.1.123 ॥

ततः क्रुद्धः सहस्राक्षः पर्वतानां शतक्रतुः।
पक्षांश्चिच्छेद वज्रेण ततः शतसहस्रशः ॥ 5.1.124 ॥

स मामुपगतः क्रुद्धो वज्रमुद्यम्य देवराट्।
ततोऽहं सहसा क्षिप्तः श्वसनेन महात्मना ॥ 5.1.125 ॥

अस्मिन् लवणतोये च प्रक्षिप्तः प्लवगोत्तम।
गुप्तपक्षः समग्रश्च तव पित्राभिरक्षितः ॥ 5.1.126 ॥

ततोऽहं मानयामि त्वां मान्योऽसि मम मारुते।
त्वया ममैष सम्बन्धः कपिमुख्य महागुणः ॥ 5.1.127 ॥

अस्मिन्नेवङ्गते कार्ये सागरस्य ममैव च।
प्रीतिं प्रीतमनाः कर्तुं त्वमर्हसि महामते ॥ 5.1.128 ॥

श्रमं मोक्षय पूजां च गृहाण हरिसत्तम।
प्रीतिं च मम मान्यस्य प्रीतोऽस्मि तव दर्शनात् ॥ 5.1.129 ॥

एवमुक्तः कपिश्रेष्ठस्तं नगोत्तममब्रवीत्।
प्रीतोऽस्मि कृतमातिथ्यं मन्युरेषोऽपनीयताम् ॥ 5.1.130 ॥

त्वरते कार्यकालो मे अहश्चाप्यतिवर्तते।
प्रतिज्ञा च मया दत्ता न स्थातव्यमिहान्तरा ॥ 5.1.131 ॥

इत्युक्त्वा पाणिना शैलमालभ्य हरिपुङ्गवः।
जगामाकाशमाविश्य वीर्यवान् प्रहसन्निव ॥ 5.1.132 ॥

स पर्वतसमुद्राभ्यां बहुमानादवेक्षितः।
पूजितश्चोपपन्नाभिराशीर्भिरभिनन्दितः ॥ 5.1.133 ॥

अथोर्ध्वं दूरमागत्य हित्वा शैलमहार्णवौ।
पितुः पन्थानमासाद्य जगाम विमलेऽम्बरे ॥ 5.1.134 ॥

भूयश्चोर्ध्वं गतिं प्राप्य गिरिं तमवलोकयन्।
वायुसूनुर्निरालम्बो जगाम कपिकुञ्जरः ॥ 5.1.135 ॥

तद् द्वितीयं हनुमतो दृष्ट्वा कर्म सुदुष्करम्।
प्रशशंसुः सुराः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ 5.1.136 ॥

देवताश्चाभवन् हृष्टास्तत्रस्थास्तस्य कर्मणा।
काञ्चनस्य सुनाभस्य सहस्राक्षश्च वासवः ॥ 5.1.137 ॥

उवाच वचनं धीमान् परितोषात् सगद्गदम्।
सुनाभं पर्वतश्रेष्ठं स्वयमेव शचीपतिः ॥ 5.1.138 ॥

हिरण्यनाभ शैलेन्द्र परितुष्टोऽस्मि ते भृशम्।
अभयं ते प्रयच्छामि गच्छ सौम्य यथासुखम् ॥ 5.1.139 ॥

साह्यं कृतं ते सुमहद् विश्रान्तस्य हनूमतः।
क्रमतो योजनशतं निर्भयस्य भये सति ॥ 5.1.140 ॥

रामस्यैष हितायैव याति दाशरथेः कपिः।
सत्क्रियां कुर्वता शक्त्या तोषितोऽस्मि दृढं त्वया ॥ 5.1.141 ॥

स तत् प्रहर्षमलभद् विपुलं पर्वतोत्तमः।
देवतानां पतिं दृष्ट्वा परितुष्टं शतक्रतुम् ॥ 5.1.142 ॥

स वै दत्तवरः शैलो बभूवावस्थितस्तदा।

हनूमांश्च मुहूर्तेन व्यतिचक्राम सागरम् ॥ 5.1.143 ॥

ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः।
अब्रुवन् सूर्यसङ्काशां सुरसां नागमातरम् ॥ 5.1.144 ॥

अयं वातात्मजः श्रीमान् प्लवते सागरोपरि।
हनूमान् नाम तस्य त्वं मुहूर्तं विघ्नमाचर ॥ 5.1.145 ॥

राक्षसं रूपमास्थाय सुघोरं पर्वतोपमम्।
दंष्ट्राकरालं पिङ्गाक्षं वक्त्रं कृत्वा नभःस्पृशम् ॥ 5.1.146 ॥

बलमिच्छामहे ज्ञातुं भूयश्चास्य पराक्रमम्।
त्वां विजेष्यत्युपायेन विषादं वा गमिष्यति ॥ 5.1.147 ॥

एवमुक्ता तु सा देवी दैवतैरभिसत्कृता।
समुद्रमध्ये सुरसा बिभ्रती राक्षसं वपुः ॥ 5.1.148 ॥

विकृतं च विरूपं च सर्वस्य च भयावहम्।
प्लवमानं हनूमन्तमावृत्येदमुवाच ह ॥ 5.1.149 ॥

मम भक्ष्यः प्रदिष्टस्त्वमीश्वरैर्वानरर्षभ।
अहं त्वां भक्षयिष्यामि प्रविशेदं ममाननम् ॥ 5.1.150 ॥

वर एष पुरा दत्तो मम धात्रेति सत्वरा।
व्यादाय वक्त्रं विपुलं स्थिता सा मारुतेः पुरः ॥ 5.1.151 ॥

एवमुक्तः सुरसया प्रहृष्टवदनोऽब्रवीत्।
रामो दाशरथिर्नाम प्रविष्टो दण्डकावनम्।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ॥ 5.1.152 ॥

अन्यकार्यविषक्तस्य बद्धवैरस्य राक्षसैः।

तस्य सीता हृता भार्या रावणेन यशस्विनी ॥ 5.1.153 ॥

तस्याः सकाशं दूतोऽहं गमिष्ये रामशासनात्।
कर्तुमर्हसि रामस्य साह्यं विषयवासिनि ॥ 5.1.154 ॥

अथवा मैथिलीं दृष्ट्वा रामं चाक्लिष्टकारिणम्।
आगमिष्यामि ते वक्त्रं सत्यं प्रतिशृणोमि ते ॥ 5.1.155 ॥

एवमुक्ता हनुमता सुरसा कामरूपिणी।
अब्रवीन्नातिवर्तेन्मां कश्चिदेष वरो मम ॥ 5.1.156 ॥

तं प्रयान्तं समुद्रीक्ष्य सुरसा वाक्यमब्रवीत्।
बलं जिज्ञासमाना सा नागमाता हनूमतः ॥ 5.1.157 ॥

निविश्य वदनं मेऽद्य गन्तव्यं वानरोत्तम।
वर एष पुरा दत्तो मम धात्रेति सत्वरा ॥ 5.1.158 ॥

व्यादाय विपुलं वक्त्रं स्थिता सा मारुतेः पुरः।
एवमुक्तः सुरसया क्रुद्धो वानरपुङ्गवः ॥ 5.1.159 ॥

अब्रवीत् कुरु वै वक्त्रं येन मां विषहिष्यसि।
इत्युक्त्वा सुरसां क्रुद्धो दशयोजनमायताम् ॥ 5.1.160 ॥

दशयोजनविस्तारो हनूमानभवत् तदा।
तं दृष्ट्वा मेघसङ्काशं दशयोजनमायतम्।
चकार सुरसाप्यास्यं विंशद् योजनमायतम् ॥ 5.1.161 ॥

हनूमांस्तु ततः क्रुद्धस्त्रिंशद् योजनमायतः।
चकार सुरसा वक्त्रं चत्वारिंशत् तथोच्छ्रितम् ॥ 5.1.162 ॥

बभूव हनुमान् वीरः पञ्चाशद् योजनोच्छ्रितः।

चकार सुरसा वक्त्रं षष्टिं योजनमुच्छ्रितम् ॥ 5.1.163 ॥

तदैव हनुमान् वीरः सप्ततिं योजनोच्छ्रितः।
चकार सुरसा वक्त्रमशीतिं योजनोच्छ्रितम् ॥ 5.1.164 ॥

हनूमाननलप्रख्यो नवतिं योजनोच्छ्रितः।
चकार सुरसा वक्त्रं शतयोजनमायतम् ॥ 5.1.165 ॥

तद् दृष्ट्वा व्यादितं त्वास्यं वायुपुत्रः स बुद्धिमान्।
दीर्घजिह्वं सुरसया सुभीमं नरकोपमम् ॥ 5.1.166 ॥

स सङ्घिप्यात्मनः कायं जीमूत इव मारुतिः।
तस्मिन् मुहूर्ते हनुमान् बभूवाङ्गुष्ठमात्रकः ॥ 5.1.167 ॥

सोऽभिपद्याथ तद्वक्त्रं निष्पत्य च महाबलः।
अन्तरिक्षे स्थितः श्रीमानिदं वचनमब्रवीत् ॥ 5.1.168 ॥

प्रविष्टोऽस्मि हि ते वक्त्रं दाक्षायणि नमोऽस्तु ते।
गमिष्ये यत्र वैदेही सत्यश्चासीद् वरस्तव ॥ 5.1.169 ॥

तं दृष्ट्वा वदनान्मुक्तं चन्द्रं राहुमुखादिव।
अब्रवीत् सुरसा देवी स्वेन रूपेण वानरम् ॥ 5.1.170 ॥

अर्थसिद्धयै हरिश्रेष्ठ गच्छ सौम्य यथासुखम्।
समानय च वैदेहीं राघवेण महात्मना ॥ 5.1.171 ॥

तत् तृतीयं हनुमतो दृष्ट्वा कर्म सुदुष्करम्।
साधुसाध्विति भूतानि प्रशशंसुस्तदा हरिम् ॥ 5.1.172 ॥

स सागरमनाधृष्यमभ्येत्य वरुणालयम्।
जगामाकाशमाविश्य वेगेन गरुडोपमः ॥ 5.1.173 ॥

सेविते वारिधाराभिः पतगैश्च निषेविते।
चरिते कैशिकाचार्यैरैरावतनिषेविते ॥ 5.1.174 ॥

सिंहकुञ्जरशार्दूलपतगोरगवाहनैः।
विमानैः सम्पतद्भिश्च विमलैः समलङ्कृते ॥ 5.1.175 ॥

वज्राशनिसमस्पर्शैः पावकैरिव शोभिते।
कृतपुण्यैर्महाभागैः स्वर्गजिद्धिरधिष्ठिते ॥ 5.1.176 ॥

वहता हव्यमत्यन्तं सेविते चित्रभानुना।
ग्रहनक्षत्रचन्द्रार्कतारागणविभूषिते ॥ 5.1.177 ॥

महर्षिगणगन्धर्वनागयक्षसमाकुले।
विविक्ते विमले विश्वे विश्वावसुनिषेविते ॥ 5.1.178 ॥

देवराजगजाक्रान्ते चन्द्रसूर्यपथे शिवे।
विताने जीवलोकस्य वितते ब्रह्मनिर्मिते ॥ 5.1.179 ॥

बहुशः सेविते वीरैर्विद्याधरगणैर्वृते।
जगाम वायुमार्गे च गरुत्मानिव मारुतिः ॥ 5.1.180 ॥

हनुमान् मेघजालानि प्राकर्षन् मारुतो यथा।
कालागुरुसवर्णानि रक्तपीतसितानि च ॥ 5.1.181 ॥

कपिना कृष्यमाणानि महाभ्राणि चकाशिरे।
प्रविशन्नभ्रजालानि निष्पतंश्च पुनः पुनः ॥ 5.1.182 ॥

प्रावृषीन्दुरिवाभाति निष्पतन् प्रविशंस्तदा।
प्रदृश्यमानः सर्वत्र हनूमान् मारुतात्मजः ॥ 5.1.183 ॥

भेजेऽम्बरं निरालम्बं पक्षयुक्त इवाद्रिराट्।

प्लवमानं तु तं दृष्ट्वा सिंहिका नाम राक्षसी ॥ 5.1.184 ॥

मनसा चिन्तयामास प्रवृद्धा कामरूपिणी।
अद्य दीर्घस्य कालस्य भविष्याम्यहमाशिता ॥ 5.1.185 ॥

इदं मम महासत्त्वं चिरस्य वशमागतम्।
इति सञ्चिन्त्य मनसा च्छायामस्य समाक्षिपत् ॥ 5.1.186 ॥

छायायां गृह्यमाणायां चिन्तयामास वानरः।
समाक्षिप्तोऽस्मि सहसा पङ्गुकृतपराक्रमः ॥ 5.1.187 ॥

प्रतिलोमेन वातेन महानौरिव सागरे।
तिर्यगूर्ध्वमधश्चैव वीक्षमाणस्तदा कपिः ॥ 5.1.188 ॥

ददर्श स महासत्त्वमुत्थितं लवणाम्भसि।
तद् दृष्ट्वा चिन्तयामास मारुतिर्विकृताननाम् ॥ 5.1.189 ॥

कपिराज्ञा यथाख्यातं सत्त्वमद्भुतदर्शनम्।
छायाग्राहि महावीर्यं तदिदं नात्र संशयः ॥ 5.1.190 ॥

स तां बुद्ध्वार्थतत्त्वेन सिंहिकां मतिमान् कपिः।
व्यवर्धत महाकायः प्रावृषीव बलाहकः ॥ 5.1.191 ॥

तस्य सा कायमुद्वीक्ष्य वर्धमानं महाकपेः।
वक्त्रं प्रसारयामास पातालाम्बरसंनिभम् ॥ 5.1.192 ॥

घनराजीव गर्जन्ती वानरं समभिद्रवत्।
स ददर्श ततस्तस्या विकृतं सुमहन्मुखम् ॥ 5.1.193 ॥

कायमात्रं च मेधावी मर्माणि च महाकपिः।
स तस्या विकृते वक्त्रे वज्रसंहननः कपिः ॥ 5.1.194 ॥

सङ्घिष्य मुहुरात्मानं निपपात महाकपिः।
आस्ये तस्या निमज्जन्तं ददृशुः सिद्धचारणाः ॥ 5.1.195 ॥

ग्रस्यमानं यथा चन्द्रं पूर्णं पर्वणि राहुणा।
ततस्तस्या नखैस्तीक्ष्णैर्मर्माण्युत्कृत्य वानरः ॥ 5.1.196 ॥

उत्पपाताथ वेगेन मनःसम्पातविक्रमः।
तां तु दिष्ट्या च धृत्या च दाक्षिण्येन निपात्य सः ॥ 5.1.197 ॥

कपिप्रवीरो वेगेन ववृधे पुनरात्मवान्।
हतहृत्सा हनुमता पपात विधुराम्भसि।
स्वयंभुवैव हनुमान् सृष्टस्तस्या निपातने ॥ 5.1.198 ॥

तां हतां वानरेणाशु पतितां वीक्ष्य सिंहिकाम्।
भूतान्याकाशचारीणि तमूचुः प्लवगोत्तमम् ॥ 5.1.199 ॥

भीममद्य कृतं कर्म महत्सत्त्वं त्वया हतम्।
साधयार्थमभिप्रेतमरिष्टं प्लवतां वर ॥ 5.1.200 ॥

यस्य त्वेतानि चत्वारि वानरेन्द्र यथा तव।
धृतिर्दृष्टिर्मतिर्दाक्ष्यं स कर्मसु न सीदति ॥ 5.1.201 ॥

स तैः सम्पूजितः पूज्यः प्रतिपन्नप्रयोजनैः।
जगामाकाशमाविश्य पन्नगाशनवत् कपिः ॥ 5.1.202 ॥

प्राप्तभूयिष्ठपारस्तु सर्वतः परिलोकयन्।
योजनानां शतस्यान्ते वनराजीं ददर्श सः ॥ 5.1.203 ॥

ददर्श च पतन्नेव विविधद्रुमभूषितम्।
द्वीपं शाखामृगश्रेष्ठो मलयोपवनानि च ॥ 5.1.204 ॥

सागरं सागरानूपान् सागरानूपजान् द्रुमान्।
सागरस्य च पत्नीनां मुखान्यपि विलोकयत् ॥ 5.1.205 ॥

स महामेघसङ्काशं समीक्ष्यात्मानमात्मवान्।
निरुन्धन्तमिवाकाशं चकार मतिमान् मतिम् ॥ 5.1.206 ॥

कायवृद्धिं प्रवेगं च मम दृष्ट्वैव राक्षसाः।
मयि कौतूहलं कुर्युरिति मेने महामतिः ॥ 5.1.207 ॥

ततः शरीरं सङ्घिष्य तन्महीधरसंनिभम्।
पुनः प्रकृतिमापेदे वीतमोह इवात्मवान् ॥ 5.1.208 ॥

तद्रूपमतिसङ्घिष्य हनूमान् प्रकृतौ स्थितः।
लीन् क्रमानिव विक्रम्य बलिवीर्यहरो हरिः ॥ 5.1.209 ॥

स चारुनानाविधरूपधारी
परं समासाद्य समुद्रतीरम्।
परैरशक्यं प्रतिपन्नरूपः
समीक्षितात्मा समवेक्षितार्थः ॥ 5.1.210 ॥

ततः स लम्बस्य गिरेः समृद्धे
विचित्रकूटे निपपात कूटे।
सकेतकोद्दालकनारिकेले
महाभ्रकूटप्रतिमो महात्मा ॥ 5.1.211 ॥

ततस्तु सम्प्राप्य समुद्रतीरं
समीक्ष्य लङ्कां गिरिवर्यमूर्ध्नि।
कपिस्तु तस्मिन् निपपात पर्वते
विधूय रूपं व्यथयन्मृगद्विजान् ॥ 5.1.212 ॥

स सागरं दानवपन्नगायुतं
बलेन विक्रम्य महोर्मिमालिनम्।
निपत्य तीरे च महोदधेस्तदा
ददर्श लङ्काममरावतीमिव ॥ 5.1.213 ॥

॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये सुन्दरकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥